

preveč nespodbudnega o zavodskem življenju sem slišal, ker tam ni bilo vse samo lepo.

Nikoli ne bom pozabil, kako je dosledna zavodska vzgoja mogla oblikovati dvanajst- in trinajstletne dečke, ki so prišli v zavod z vseh koncev Slovenije in iz zelo različnih domačih družin. Tam so nas od vsega začetka spoštljivo vikali, čeprav tudi telesno kaznovanje ni bilo neznano. Prefekt Ivan Tomažič je ostal nekaterim v neprijetnem spominu. Skupno življenje je 24 ur na dan vse šolsko leto pod vodstvom prefekta (duhovnika) v »diviziji« je po natančnem dnevnem redu, ki ni priznaval izjem, potekalo od vstajanja, umivanja, zajtrka in študija do počitka zvečer v velikih skupnih spalnicah. Stroga in zahtevna šola ni trajala samo v razredih, ampak tudi v skupni veliki učilnici, kjer ni bilo klepetanja in premikanja pod budnim očesom prefekta, ki je študiral ob svoji mizi. Profesorji (npr. Jakob Šolar za francoščino) so vedeli, da si bomo pridobili in utrdili reflekse za pravilno pisanje tujih besed samo z neskončnim prepisovanjem teh besed s takimi in drugačnimi naglasi. Še zdaj sem mu hvaležen, ker mi ni bilo pozneje nikoli več treba misliti, kako se kaj napiše. Skupno smo preživljali tudi odmore na dvoriščih ali ob sprehodih po št. Vidu, cesto skozi takratno vas so prav tedaj modernizirali kot del gorenjske ceste do »kraljevega« Bleda. Tlak iz tistega časa je kljub nemškimi in drugim tankom ponekod še danes ohranjen.

Skupno je bilo tudi versko življenje: jutranja molitev v učilnici, maša v kapeli – kaj je bilo tam in pozneje med dnevom, mi je ušlo iz spomina; večerna molitev v učilnici mi je pa ostala v spominu zlasti zato, ker prefekt v drugem letu Janez Vodopivec, poznejši rimski profesor, takrat še ni bil duhovnik, kot diakon pa nas še ni smel blagosloviti, preden smo odšli v spalnico. Potem ko je bil med bombandiranjem na cvetno nedeljo 1941 posvečen v škofovi kapeli, je pa to smel tistih nekaj dni, ki smo jih preživeli pod kratkotrajno italijansko okupacijo zavoda, potem ko so nas Gorenjce in Dolenjce povabili, naj se vrnemo v zavod, dokler nas niso vseh dokončno vrgli iz hiše nemški policisti, gestapovci.

Že zelo mlade dijake so učili glasbo, igranja na različna glasbila, ker je prof. Venčeslav Snoj hotel spet oživiti zavodski orkester, ki ga je nekoč vodil prof. Vojteh Hybášek. Živel je v zavodu in zadnje jutro sem mu še ministriral. Prof. Matija Tomc pa nas je v pevskem zboru izvežbal tako, da smo ob nedeljah peli pri skupni maši, ki jo je večkrat neposredno prenašal ljubljanski radio. Seveda smo takrat dečki peli še sopran in alt, saj deklet takrat zavod ni poznal. Premajhen sem bil, da bi imel kak spomin na zavodsko knjižnico ali na drugo kulturno udejstvovanje, spomnim pa se učnih ur risanja, ker me je prof. Stane Kregar celo uporabil kot model za neko svojo knjižno ilustracijo.

KAJETAN GANTAR: Dijak begunec na gimnaziji begunki

Moje šolanje na Škofijski klasični gimnaziji se je začelo in končalo v času druge svetovne vojne. Ko je izbruhnila vojna, sem obiskoval četrti razred osnovne šole v Celju.

Že nekaj dni po tem, ko je nemška vojska vkorakala v Celje, so pozno zvečer na vrata našega stanovanja potrkali gestapovci. Prišli so po mojega očeta in ga odpeljali v kapucinski samostan nad Savinjo, ki so ga spremenili v zapore. Pozneje so ga premestili v meljsko vojašnico v Mariboru.

Takoj drugo jutro po atovi aretaciji me je mama vprašala: "Zdaj ko so nam vzeli očeta, se govori, da bodo Nemci našim družinam pobrali tudi

otroke. Vtaknili jih bodo v Hitlerjugend in jih prevzgojili v nemške janičarje. Tega ne bi rada doživela. Saj veš, da te imam rada in bi rajši videla, da ostanemo skupaj. Ampak to najbrž ne bo mogoče. Bi hotel iti k stari mami v Ljubljano? Tam so Italijani, ki menda niso takšne zverine kot Nemci." Čeprav mi je bilo zelo hudo, sem mamo poslušal.

In tako je mama mene in mojega tri leta mlajšega brata Janeza čez nekaj dni odpeljala v Ljubljano k stari mami in teti Ivanki, svoji najmlajši sestri, ki je bila po poklicu profesorica zgodovine in zemljepisa.

Teta Ivanka naju je potem, ko sva prišla v Ljubljano, vpisala na prulsko osnovno šolo, kjer so naju učitelji in novi sošolci prijazno sprejeli.

Na prulski šoli sem končal četrti razred. Toda ravno tistega dne, ko sem – žareč od ponosa – prinesel in razkazoval odlično zaključno spričevalo osnovne šole, je prišla žalostna novica, da so Nemci vso našo družino – moje starše, dva mlajša brata in dve sestri – iz Celja izselili v Srbijo.

Po končani osnovni šoli me je teta Ivanka vpisala na škofijsko gimnazijo. Gimnazijski pouk je v prvih letih okupacije potekal v prostorih uršulinske gimnazije na Kongresnem trgu.

Praviloma so dijaki škofijske gimnazije stanovali v internatu, v Zavodu sv. Stanislava. Toda zaradi vojnih razmer je grozilo, da bo dijakov premalo, saj so se med vojno vpisovali na gimnazijo samo fantje s tistega dela slovenskega ozemlja, ki so ga zasedli Italijani, s t. i.

Ljubljanske pokrajine. Zato so med vojno na škofijsko gimnazijo izjemoma jemali tudi eksterniste. In tako nas je bilo v našem razredu sedem eksternistov – Ljubljančanov; dvakrat toliko sošolcev, v glavnem z Dolenjske in Notranjske, pa je bilo *zavodarjev*, se pravi takšnih, ki so stanovali v internatu.

Toda pred vpisom v gimnazijo sem moral najprej opraviti sprejemni izpit iz matematike in slovenščine. Izpit je bil v neki učilnici v pritličju Alojzijevišča na Poljanski cesti. Spominjam se, da je bil lep in prijeten sončen dan ob koncu junija 1941. Profesorji, ki so me spraševali, so se po izpitu zbrali na vrtu Alojzijevišča in se pogovarjali o usodi gimnazije: kje naj bi potekal pouk, kje bodo nastanili dijake. Ujel sem besede *Marijanišče, Alojzijevišče, Rakovnik, Baragovo semenišče*. Tudi nekaj učencev, ki smo opravili sprejemni izpit, so povabili v svoj krog. Meni so čestitali, ker sem vse naloge – tako uporabne naloge pri matematiki kot besedno in stavčno analizo pri slovenščini – pisal brez napak, in tudi ustno sem dobro odgovarjal. Eden teh profesorjev (mislim, da je bil Anton Moder) me je nato še posebej ogovoril: "Ti si pa begunček brez staršev, kajne? Nič se ne boj, tudi mi smo begunci pred Nemci. Vsa naša gimnazija je begunka."

Nato so se tudi drugi profesorji zanimali, kako sem prišel iz Celja v Ljubljano, in me spraševali, če imam iz Srbije kaj novic o svojih starših, bratih in sestrah. Očitno jim je moja teta, ki je nekaj profesorjev osebno poznala, kaj povedala o usodi naše družine. Meni je ta prijazen pogovor veliko pomenil: v meni je zrasla samozavest, izgubil sem strah pred profesorji škofijske gimnazije, s katerim so me plašili nekateri sošolci na prulski osnovni šoli.

Ko pa se je začelo šolsko leto, se je vame kmalu spet zalezal strah. Za razrednika smo dobili Alojzija Strupija, ki je veljal za najstrožjega profesorja na gimnaziji. Poučeval nas je latinščino in od nas neizprosno zahteval najmanjše slovnične podrobnosti. Za en sam nepravilen poudarek, za eno samo napačno izgovorjeno besedo se je zgrozil, se

prijemal za glavo, gledal v nebo, nas zmerjal s teleti, tepci, tesli, osli in podobnimi izrazi. Rad je dajal "kazni", tako da sem moral na primer oblike kakega samostalnika ali glagola, ki jih nisem pravilno povedal, doma do naslednjič po desetkrat ali dvajsetkrat, včasih tudi stokrat napisati za kazen. Spominjam se, da sem takšne "kazni" včasih pisal do polnoči. Kdaj pa kdaj je komu odmeril tudi telesno kazen, da ga je na primer poslal v kot. Mene, ki sem takrat imel bujne lase, je večkrat tudi zlasal; zaradi njegovega lasanja sem se dal nekoč ostriči na balin. Pred njegovo uro smo od strahu večkrat drgetali kot šibe na vodi; dali smo mu vzdevek *SSSR*, kar naj bi pomenilo *Strogi Strupi, Strah Razreda*. Toda kljub tem srednjeveškim metodam, ob katerih se najbrž sodobnim permisivnim pedagogom ježijo lasje, sem mu zelo hvaležen. Vse svoje temeljito znanje latinske slovnice, ves dragoceni latinski besedni zaklad, na katerem sem gradil poznejšo akademsko kariero, dolgujem njemu in njegovi neizprosni šoli. Brez pretiravanja lahko trdim, da je moj prvi in morda najtežji izpit na univerzi, izpit iz latinske opisne slovnice pri strogem profesorju Milanu Grošlju, temeljil na znanju, ki sem si ga pridobil v nižjih gimnazijskih razredih pri profesorju Alojziju Strupiju. Pozneje, v četrtem razredu, nas je profesor Alojzij Strupi poleg latinščine učil tudi verouk. Po takratnem učnem načrtu verouka je bila v četrtem razredu na programu Nova zaveza. Pri tem predmetu je bil profesor Strupi veliko bolj blag in prizanesljiv, čeprav tudi tukaj ni mogel zatajiti svoje filološke duše. Večkrat nas je opozarjal na skrite pomenske odtenke nekaterih evangelijskih izrazov. Včasih je ob kakem stavku vzkliknil: „Kako veliko lepše se slišijo te besede v latinščini! In zdaj poslušajte, kako lepo se to bere in sliši v grškem izvorniku! Kako lepo so morale te besede zveneti šele v Kristusovi materinščini, v aramejščini! Škoda, zares škoda, da nam vse to ni ohranjeno tudi v Kristusovi materinščini!“ Kar je bilo v evangelijskih raznih pripovedi in opisov, smo lahko povedali s svojimi besedami. Pri Kristusovih besedah pa se ni smel zabrisati in izgubiti noben, niti najmanjši besedni odtenek. Takoj nas je opomnil: „Le kako si drzneš kaj takega! Kako si upaš to spreminjati in izpuščati! Saj to so vendar besede samega Boga!“ In v resnici sem šele pri tem predmetu zaslučil, kako se za profesorjevo zunanjo trdostjo in strogostjo skriva mehko in nesebična ljubezen.

Velik strokovnjak je bil profesor matematike Ivan Knific, ki nam je bistril matematične pojme in v nas budil zanimanje za "kraljico znanosti". Vedeli smo, da ni samo sijajen matematik, ampak tudi razgledan svetovljan, ki je prepotoval pol Evrope in o svojih vtisih objavljaj zanimive potopise. Čeprav sem imel pri njem vedno odlično oceno, me je v matematiki daleč prekašal sošolec Franc Perko, poznejši beograjski nadškof.

Tudi drugi profesorji so bili imenitni strokovnjaki. Nekateri med njimi so se z zlatimi črkami zapisali v hram slovenske kulture, kot na primer ravnatelj gimnazije, slovničar Anton Breznik (po domače smo mu rekli *Čežana*), ali nič manj slavni učeni jezikoslovec Jakob Šolar. Prav tako slavno ime sta si ustvarila skladatelj Matija Tomc, ki mu je pozneje Teološka fakulteta podelila celo častni doktorat, in slikar Stane Kregar, utemeljitelj slovenskega nadrealizma.

Vendar visoko zveneče ime ne pomeni, da je kak strokovnjak tudi dober učitelj in pedagog. Tako na primer o Stanetu Kregarju ne bi vedel povedati nič posebnega, ne dobrega ne slabega. Ure njegovega risanja so minevale neslišno in tiho, kot da ga pouk sploh ne zanima. Mirno je

sedel za katedrom in se sploh ni zmenil, kaj se dogaja v razredu. Šele desetletja pozneje sem zvedel, kakšna visoka umetniška kvaliteta se je skrivala za njegovim pročeljem. Pozneje so mi univerzitetni kolegi z oddelka za umetnostno zgodovino zavidali, da sem imel tako slavnega slikarja za profesorja, in niso mogli razumeti, da te enkratne prilike nisem znal bolje izkoristiti. Zelo so se čudili, da jim o Kregarju kot svojem gimnazijskem profesorju nisem vedel povedati nič posebnega. Veliko bolj me je s svojo razgledanostjo in svetovljansko širino prevzel Franc Glinšek, ki nas je najprej poučeval italijanščino, pozneje pa slovenščino. Poleg tega nas je navduševal, naj obiskujemo tudi neobvezni tečaj francoščine; bil je velik poznavalec in oboževalec francoskega jezika in kulture. Bil je temeljito podkovan tako v jezikoslovju kot v literaturi; ob vsaki šolski uri nam je povedal desetkrat več, kot je bilo zapisano v učbeniku.

Morda še bolj razgledan in še večji učenjak je bil dr. Ivan Samsa, po rodu od Svetega Gregorja na Dolenjskem, kjer govorijo najbolj pojočo slovenščino, kot je rad poudarjal. Samsa nas je prvi dve leti učil slovenščino, v tretjem in četrtem razredu pa nemščino. Vsaka ura nemščine se je začela tako, da smo po nemško zmolili očenaš. Pozneje, v tretjem razredu, se mi je prikupil tudi dr. Anton Čepon, po rodu iz Horjula (ime svojega rodnega kraja je rad razlagal kot *Forum lulium*), ki me je uvajal v skrivnostni svet stare grščine in me tako tudi pripravljajal na moj bodoči poklic.

Lahko bi našteval še druga imena učenih profesorjev. Na primer Antona Modra, prirodoslovca; navduševal nas je za nabiranje cvetlic, ki naj jih lepimo v herbarij. Ali zgodovinarja dr. Maksa Miklavčiča, ki je bil nekaj časa tudi naš razrednik in je ravno v tem času na Filozofski fakulteti pripravljajal doktorat iz zgodovine; pozneje je postal škofijski arhivar in profesor na Teološki fakulteti.

In čeprav sem bil najslabši telovadec v razredu, mi je bil zelo pri srcu tudi Jožef Arh, profesor telovadbe, ki je kazal posebno sočutje in razumevanje za moje neokretnosti in nerodnosti. Spominjam se, kako je nekoč v telovadnico prinesel pomarančo, ki je takrat – bilo je v zadnjem letu vojne – pomenila pravi zaklad. Pomarančo je obljubil kot nagrado tistemu, ki bo dosegel prvo mesto pri skokih v višino. Dva sošolca sta preskočila vrstico na isti višini: rezultat je ostal neodločen in oba sta se potegovala za nagrado. Pa je profesor Arh salomonsko modro razsodil, da pomaranča pripada meni, ki sem nesporno osvojil prvo mesto od zadaj in ki jo tudi najbolj potrebujem, da se bom kdaj v svojih skokih lahko povzpjal nekoliko višje. O njem sem pozneje slišal, da je moral po vojni v zapor, kjer je odsedel kar nekaj let, in to samo zaradi pogumne in nesebične ljubezni do bližnjega: mnogim nesrečnežem in preganjancem, ki jim je Ozna stregla po življenju, je pomagal čez mejo in jih s tem rešil gotove smrti.

Kot sem že omenil, je pouk škofijske gimnazije prva leta vojne potekal v poslopju uršulinske gimnazije ob Kongresnem trgu. Ker pa je prostorska stiska med vojno tudi pri uršulinkah postajala vse hujša, se je gimnazijski pouk jeseni 1944 preselil v prostore internata, v Baragovo semenišče v bližini Navja, v polkrožno stavbo za takratno cerkvijo sv. Krištofa, v kateri sta zdaj Festivalna dvorana in Mladinsko gledališče. Pobudo za izgradnjo Baragovega semenišča je dal škof Gregorij Rožman, ki je v ta namen pred drugo svetovno vojno šel na potovanje po ZDA,

kjer je pri ameriških Slovencih zbiral denarna sredstva. Ko so Nemci zasedli Šentvid, so škofove zavode spremenili v center svoje politične moči in nasilja. Zavod sv. Stanislava se je umaknil iz Šentvida v Ljubljano, ki so jo zasedli Italijani, in se preselil v še nedograjeno Baragovo semenišče. Vendar je internat zasedal samo dve tretjini stavbe; v zadnji tretjini stavbe pa so našle začasno bivališče begunske družine, ki so pred Nemci zbežale z Gorenjske ali s Štajerske.

Bilo je zadnje leto vojne, vse bolj so se gostili letalski alarmi, ki so me večkrat presenetili na sredi poti v šolo, tako da sem večkrat zamujal pri pouku ali pa me ni bilo pravi čas domov, kar je domačim zbudilo dodatne skrbi. Zato so se moji starši, ki so se medtem preselili iz srbskega izgnanstva v Ljubljano, obrnili na vodstvo Zavoda sv. Stanislava s prošnjo, da bi stanoval v internatu. Prošnja je bila ugodno rešena: ker so dijaki višjih razredov v čedalje večjem številu odhajali k domobrancem ali pa so bili mobilizirani v nemško delovno organizacijo Todt, je bilo v internatu dovolj prostora.

V internatu smo stanovali po trije v eni sobi. Jaz sem bil dodeljen dvema sošolcema iz Šentjerneja na Dolenjskem. Bila sta najstarejša v razredu in krepke postave, stara že skoraj šestnajst let; na vsak način sta hotela k domobrancem. Večkrat sta se zvečer v spalnici pogovarjala, kako jima je nerodno, če prideta kdaj na obisk domov v Šentjerneju: vsi šentjernejski fantje so pri domobrancih in se vojskujejo, sama pa kot dva zapečkarja brezskrbno študirata. Nazadnje sta se dogovorila, da bosta stopila do gospoda Josipa Šimenca, ki je bil duhovni vodja zavoda, in ga zaprosila, naj jima dovoli zapustiti gimnazijo in zavod, ker bi rada šla k domobrancem. Duhovni vodja Josip Šimenc je slovel kot goreč nasprotnik komunizma, zato jima tega gotovo ne bo branil, tako sta med sabo modrovala: bilo bi zares čudno in nedosledno, če bi se gospod Šimenc proti komunizmu bojeval samo z molitvijo, s svojimi govori in pridigami, oviral pa bi fante, ki bi komunizem radi tolkli z orožjem. Takšne in podobne misli sta večer za večerom razpredala v spalnici. Svojo namero sta uresničila in se javila na razgovor h gospodu Šimencu. Z razgovora sta se vrnila poparjena in razočarana. Duhovni vodja Šimenc jima je odgovoril, naj bosta Bogu hvaležna, da jima zaenkrat še ni treba k vojakom: vsaka vojska mladega človeka posurovi in duhovno pohabi; tudi domobranska vojska v tem pogledu ni izjema. V vojski je treba sovražnike ubijati, to pa je zmerom grda stvar, ki pusti rane na duši mladega človeka, rane, ki se ne zacelijo do smrti. Večje zasluge bosta imela, če se bosta proti komunizmu bojevala tako, da bosta pridno študirala in globlje spoznavala krščanstvo. Komunizem bo treba najprej premagati kot idejo, potem se bo na vojaškem polju sam od sebe sesul. Zato pa potrebujemo veliko dobrih in vernih izobražencev. Ko je bil ljubljanski škof Rožman zadnjikrat pri svetem očetu in mu poročal o razmahu komunizma med Slovenci, mu je papež odgovoril: To je zato, ker imate premalo krščanskih izobražencev. Med slovenskimi univerzitetnimi profesorji vam lahko naštejem na prste tiste, ki so res kristjani: Viktor Korošec, Leonid Pitamic ... Škof je samo strmel, kako je papež dobro informiran o slovenskih zadevah, kako pozna celó imena ljubljanskih univerzitetnih profesorjev ... Zato pa, fanta, če res gorita od želje, da bi se bojevala proti komunizmu, pridno študirajta in zahvalita se Bogu, da vama zaenkrat še ni treba k vojakom ...

Tako je gospod Šimenc, duhovni vodja zavoda, ohladil bojevitost mojih dveh najstarejših sošolcev. Sicer pa sta se šentjernejska sošolca večkrat

sporekla s fanti iz begunskih družin, ki so pred Nemci zbežale s Štajerske in so takrat stanovale v zadnjem traktu Baragovega semenišča; mi drugi se z njimi nismo družili. Vedela sta povedati, da je med našimi štajerskimi sosedi veliko partizanskih simpatizerjev.

Enemu od fantov iz begunskih družin se je nekoč med prepirom grozeče zareklo: „*Bosta kmalu videla! Mi vse vemo. In tudi Nemci že vse vedo. Tudi to, kaj se skriva na dvorišču ...*«. Ta grozeči dvoumni stavek se nam je kmalu razjasnil ... Bilo je neke hladne zimske noči. Sredi noči me je prebudilo govorjenje, hrumenje in tekanje: fantje iz spalnic so drveli na hodnik k oknom, ki so gledala na notranje dvorišče, kjer so bile zapuščene grobnice nekdanjega pokopališča pri Sv. Krištofu. Dvorišče je bilo močno razsvetljeno z žarometi; na dvorišču je mrgolelo nemških vojakov, med njimi je bilo nekaj civilistov. V soju slepečih žarometov smo prepoznali mrtvaško blede obraz spirituala Žitka, ki je stal sredi dvorišča, sredi zapuščenih grobnic, obdan od nemških oficirjev. Nemški vojaki so lezli v grobnice in iz njih prinašali cel arzenal: puške, puškomitraljeze, težke brede, minobacače in še veliko drugega orožja in municije.

Spirituala Žitka in nekaj drugih so tisto noč aretirali in odpeljali.

V naslednjih dneh smo zvedeli, da je Gestapo razkrila anglofilsko zaroto v vrhovih slovenskega domobranstva. Aretirali so več visokih domobrantskih oficirjev in jih odpeljali v Dachau. Nekaj nižjih oficirjev, ki so bili vpleteni v zaroto, je domobrantski štab, ki je skrivaj simpatiziral z zarotniki, hitro razposlal v prve bojne vrste, na nekatere najbolj izpostavljene postojanke in položaje, da bi jih tako vsaj začasno rešil iz rok Gestapa. O tem smo s sošolci takrat veliko razpravljali. Vsi smo se zgražali nad umazano taktiko, ki je segla po najbolj podlem sredstvu, po ovaduštvu, da bi v kali zatrla nastanek kakega vzporednega odporiškega gibanja. Primerjali smo to ravnanje z varšavsko tragedijo, ki se je odigrala nekaj mesecev poprej. Tudi tam so komunisti pripadnike poljskega odporiškega gibanja pustili na cedilu in jih na milost in nemilost prepustili Nemcem ter s cinične razdalje opazovali krvavo rihto nad vstajniki, nad vojniki generala Bora Komorowskega, ki so jo esesovci uprizorili pred očmi Rdeče armade. Nadaljnja usoda zarotnikov je znana: Gestapo jih je poslala v Dachau, po koncu vojne so jih vosovske trojke pred očmi ameriških oblasti ugrabile in s silo odvlekle v Jugoslavijo, kjer so jih na sodnem procesu obsodili na smrt in spomladi 1946 tudi usmrtili.

Napočili so prvi dnevi maja 1945. Skozi Ljubljano so se valile množice beguncev, kmečki proletariat z Dolenjske in Notranjske, družine na vprežnih vozovih, preplašene matere s tropi otrok, ki so v strahu pred prodirajočimi partizanskimi brigadami zapuščale svoje domačije. Z ljubljanskega gradu so čez Barje, proti Vrhniku in proti vasem pod Krimom, proti Lavrici in Škofljici z oglušujočim hruščem in truščem ves dan rohnele in švigale topovske granate. Nebo so parali grozljivi bliski, ki niso obetali nič dobrega. V zraku je bilo čutiti nepopisno napetost, v srcih nemir in tesnobo, v dušah potrtost in grenkobo.

V razred, ki je bil že precej razredčen, je stopil profesor Strupi, bled in upadel v obraz, in nam z drhtečim glasom rekel, ... *naj se razidemo domov ... da je šolski pouk do nadaljnjega prekinjen ... če se sploh še kdaj vidimo ...*

Ne vem, kaj mi je v tistem trenutku vlilo pogum, da sem sam od sebe stopil pred kateder in se profesorju v imenu sošolcev zahvalil za vso

njegovo skrb in prizadevnost, za znanje, ki nam ga je v štirih letih dajal, in še posebej za bogate zaklade verouka v letošnjem šolskem letu, ki nam bodo v oporo in uteho v teh težkih časih, ki nas čakajo ... *Zares, šele zdaj, ko se od vas poslavljamo, spoznavamo, kaj vse vam dolgujemo, šele zdaj se zavedamo, kako smo imeli v vas svojega najboljšega učitelja.*

Mislím, da sem tako nekako zaključil svojo zahvalo, čeprav se svojih besed ne spominjam več natanko.

Dobro pa se spominjam kratkega dialoga, ki se je nato odvijal med nama:

»Z veseljem sem vas učil, vedno sem rad stopil v vaš razred. Na gimnaziji ste bili moji najljubši učenci. In veš, kdo so bili Kristusovi najljubši učenci?«

»Apostoli.«

»In veš, koliko jih je bilo?«

»Malo manj kot je nas v razredu. Dvanajst jih je bilo.«

»Nisem jaz najboljši učitelj, kot si prejle rekel, še zdaleč ne. Kristus je bil najboljši učitelj vseh časov. Pa vendar še on, ki je bil zares najboljši učitelj, še on vseh svojih učencev, svojih apostolov, ni mogel popolnoma vzgojiti. Bilo jih je manj kot vas, samo dvanajst, pa še med temi dvanajstimi se je našel eden, ki ga je v najtežji uri zatajil. In kar je še huje, našel se je tudi eden, ki ga je izdal. Misliš, da med vami ne bo nikogar, ki bo Kristusa zatajil? Nikogar, ki ga bo izdal?«

Po teh besedah je zapustil razred in opazil sem solzo v njegovih očeh. Pozneje sem slišal, da so ga prestregli partizani, ko je bežal na Koroško. Vrgli so ga v ječo, kjer so ga do kraja izčrpali, mučili in trpinčili. Nato so ga, da si ne bi umazali rok z njegovo krvjo, vsega izčrpanega in izmučenega spustili na prostost, kjer je čez dan ali dva umrl.

Da se ne bi govorilo, da je še en duhovnik izdihnil v oznovskih zaporih.

FRANCE ORAŽEM: Dediščina za ves študij

V Zavodu sv. Stanislava sem študiral dve leti: od decembra 1943 do maja 1945. Načrtovano je bilo, da bi šel v gimnazijo jeseni 1942, vendar zaradi vojnih razmer ni bilo mogoče. Bili smo na »osvobojenem ozemlju« in se ni dalo priti v Ljubljano. Tudi po kapitulaciji Italije ni nič kazalo, da bi mogli iti od doma. Iz naše župnije Sodražica smo bili štirje sprejeti na Škofijsko klasično gimnazijo, toda zaradi takratnih razmer smo se vsi že vdali misli, da ostanemo doma. Konec novembra 1943 pa je po neki poti iz zavoda prišlo v župnišče sporočilo, da smo vsi sprejeti in naj, čim prej je mogoče, pridemo v Ljubljano. To sporočilo naj bi bilo tudi nekakšen dokument, da bi nas na bloku spustili v mesto. Kmalu mi prijatelj, ki bo šel že v tretji razred, sporoči, da bo šla iz Kočevja (nemška) vojaška kolona, ki bo na tovarnjake sprejemala tudi študente in dijake, ki želijo v Ljubljano. Zato naj pridem določenega dne v Velike Lašče. Dolgo smo čakali. Končno je kolona prišla, ko se je že večerilo. Tisti, ki smo bili v bližini, kjer se je kolona ustavila, smo šli na kamione in kolona je takoj odpeljala proti Ljubljani. Nekaj dijakov, ki so se nekoliko oddaljili, pa je ostalo v Velikih Laščah. Zvečer so velikolaško domobranksko postojanko partizani napadli in jo zavzeli. Partizani so tem dijakom prepovedali, da bi šli študirat v Ljubljano in so jih poslali domov. S tem je bil za večino njih študij končan.

Prag Zavoda sv. Stanislava, ki je bil med vojno v Baragovem semenišču, sem prestopil 3. decembra 1943 popoldne. Vsi dijaki so bili takrat v šoli

